

WIADOMOŚCI HYDROBIOLOGICZNE*

VIII Zjazd Hydrobiologów Polskich

(Białystok, 16–20 IX 1970 r.)

Kolejny Zjazd Hydrobiologów, zorganizowany przez Polskie Towarzystwo Hydrobiologiczne (na czele Komitetu Organizacyjnego stał doc. B. Czczuga), odbył się w białostockiej Akademii Medycznej. Zamierzeniem organizatorów było wyeksponowanie problematyki badań nad zanieczyszczeniami wód, co znalazło wyraz zarówno w wyborze hasła Zjazdu („Czysta woda środowiskiem życia”), tematyce referatów plenarnych, jak i licznej obsadzie sekcji „Zanieczyszczenie wód” (34 przedstawione komunikaty). Zjazd zgromadził rekordową liczbę ok. 350 uczestników (poprzedni, VII Zjazd w Świnoujściu — ok. 250, a więc notujemy wzrost o 40%), w tym liczną grupę gości zagranicznych: z Jugosławii (12 osób), Czechosłowacji (8), ZSRR (4), Demokratycznej Republiki Wietnamu (3), Bułgarii (1), Finlandii (1) i NRD (1). W ramach Zjazdu odbyły się 2 sesje plenarne, szereg sesji w 10 wyróżnionych sekcjach, Walne Zebranie Polskiego Towarzystwa Hydrobiologicznego oraz 3 wycieczki.

Na inauguracyjną sesję plenarną Zjazdu przybyli m. in. przedstawiciele władz wojewódzkich (zastępca przewodniczącego Prezydium WRN R. Łazarowicz, kierownik wydziału administracyjnego KW PZPR W. Konstańczuk) oraz władz Akademii Medycznej (prorektor prof. R. Kordecki, dziekan prof. H. Nowak). Na program sesji złożyło się: wręczenie dyplomów członkom honorowym PTH oraz nagród za prace naukowe, wygłoszenie 2 referatów z zakresu ochrony wód przed zanieczyszczeniem oraz krótkie sympozjum poświęcone 100 rocznicy badań Benedykta Dybowskiego na Bajkale, obejmujące 2 referaty i projekcję filmu.

Zgodnie z uchwałą Nadzwyczajnego Walnego Zebrania Polskiego Towarzystwa Hydrobiologicznego, które odbyło się w maju 1969 r. w Zakopanem, zaszczytne dyplomy członków honorowych PTH, przy wielkim aplauzie zebranych, wręczono prof. Władysławowi Mańkowskiemu i prof. Karolowi Starmachowi.

Wręczono także nagrody PTH za prace naukowe z dziedziny hydrobiologii. Komisja Nagród PTH pod przewodnictwem doc. Z. Mikulskiego rozpatrzyła 9 prac nadesłanych przez 8 placówek i przyznała: I nagrodę (w wysokości 3 tys. zł) — dr K. Opuszyńskiemu (Zakład Gospodarki Stawowej IRS, Żabieniec) za pracę pt. „Produkcja ryb roślinożernych (*Ctenopharyngodon idella* Val. i *Hypophthalmichthys molitrix* Val.) w stawach karpowych” (Roczn. Nauk roln. H, 91, 1969); II nagrodę (w wysokości 2 tys. zł) — dr J. I. Rybakowi (Instytut Ekologii PAN, Warszawa) za pracę pt. „Bottom sediments of the lakes of various trophic type” (Ekol. Pol. A, 17, 1969); wyróżnienie — dr J. Hempel-Zawitkowskiej (Katedra Zoologii SGGW, Warszawa) za pracę pt. „Natural history of *Triops cancriformis* (Bosc)” (Zool. Pol. 17, 1967).

* Biuletyn Polskiego Towarzystwa Hydrobiologicznego — Nr 33 (kontynuacja „Wiadomości Polskiego Towarzystwa Hydrobiologicznego”); redagują: E. Pieczyński i J. I. Rybak.

Zakomunikowano także o nagrodach za prace magisterskie i studenckie. Komisja rozpatrzyła 10 prac nadesłanych przez 8 placówek szkolnictwa wyższego i przyznała trzy równorzędne nagrody (po 1 tys. zł): mgr H. Borzdyńskiej (Instytut Botaniki UW, Warszawa) za pracę pt. „Okrzemki obwałowań betonowych Jeziora Zegrzyńskiego”, mgr Z. Michalczykowi (Katedra Hydrografii UMCS, Lublin) za pracę pt. „Stosunki wodne w zlewni Białej Łady do wodowskazu w Biłgoraju” oraz J. Strzeleckiemu i T. Półtorakowi (Katedra Hydrobiologii UJ, Kraków) za pracę pt. „Letni plankton przymorskiego jeziora Gardno na tle warunków fizyko-chemicznych”.

W dalszym ciągu sesji plenarnej wysłuchano referatu wiceprezesa CUGW-u, mgr inż. W. Janiszewskiego, pt. „Kierunki przyszłościowe ochrony wód przed zanieczyszczeniem”. We wstępie podkreślono stały wzrost ilości zużywanej wody, dla zaspokojenia potrzeb bytowo-gospodarczych, potrzeb przemysłu i rolnictwa. Oblicza się, że w 1970 r. zużyje się 8,5 mld, w 1975 r. — 12,7 mld, a w 1985 r. — 16,9 mld m³ wody. Równolegle wzrastać będzie ilość odprowadzanych ścieków (odpowiednio: 7,9, 11,6 i 15,3 mld m³). Tymczasem zasoby wody są w naszym kraju nieznaczne; przeciętna z wielolecia wielkość odpływu rocznego wszystkich rzek wynosi ok. 58 mld m³. Stopień rozcieńczenia ścieków już obecnie jest niski i wynosi od 1:7 do 1:8 (a więc na każde 7—8 m³ wody przypada 1 m³ ścieków). W 1985 r. stosunek ten będzie wynosił zaledwie 1:3. Już obecnie większość rzek znajduje się na progu możliwości przejścia ścieków (zdolności chłonnej). Ok. 38% rzek jest zanieczyszczonych powyżej dopuszczalnych norm, a pozostałe — są bliskie górnych granic tych norm. Pesymistyczną wymowę ma stwierdzenie referenta, że do 1975 r. nie przewiduje się poprawy stanu czystości wód, a jedynie zahamowanie dalszego wzrostu zanieczyszczenia. Następnie scharakteryzowano obecny stan ochrony wód przed zanieczyszczeniem i kierunki działania w przyszłości w zakresie: kontroli stanu czystości wód, prac naukowo-badawczych i projektowych, prawodawstwa, budowy nowych i eksploatacji istniejących oczyszczalni ścieków itp. Podkreślono pozytywne wyniki akcji ochrony wód granicznych przed zanieczyszczeniem. W zakończeniu poruszono sprawę kształcenia specjalistów w zakresie ochrony wód, w tym również hydrobiologów. Nadzieje poprawy obecnego stanu wiązać można z utworzeniem Wydziału Ochrony Wód i Rybactwa Śródlądowego przy WSR w Olsztynie, a także z powołaniem przy tejże uczelni studium podyplomowego w zakresie hydrobiologii.

Z kolei wysłuchano referatu prof. J. Mikulskiego pt. „Zagadnienie ochrony środowisk wodnych z punktu widzenia potrzeb nauki”. We wstępie podkreślono, że coraz powszechniejsze są fakty katastrofalnego niszczenia środowisk. Tymczasem brak jakichś większych akcji gwarantujących zapobieganie im w przyszłości. Naukowy aspekt ochrony środowisk wodnych interesuje szereg dyscyplin, począwszy od geofizyki, poprzez hydrologię do biologii z jej kompleksowym, ekologiczno-produkcyjnym podejściem. Krytycznie trzeba podejść do pojęcia zbiornika jako jednostki samodzielnej („mikrokosmos” Forbesa), eksponując ścisły jego związek z otoczeniem lądowo-powietrznym, podlegającym znacznym przekształceniom w wyniku działalności człowieka. Ingerencja człowieka w środowiska wodne idzie w kilku kierunkach: 1) Pozyskiwanie biomasy do celów odżywczych. Ważnym zagadnieniem jest określenie maksymalnej produkcji z punktu widzenia ochrony zasobów naturalnych; 2) Pozyskiwanie i regulacja energii (zbiorniki retencyjne, ochrona przeciwpowodziowa, drogi wodne). Należy nasilić badania zbiorników zaporowych, które to badania ograniczają się u nas do nielicznych (goczałkowicki, koronowski); 3) Potrzeby nawadniania. Ograniczamy się do prac melioracyjnych, brak jest badań limnologicznych, które mogłyby mieć również znaczenie gospodarcze; 4) Pozyskiwanie wody pitnej i przemysłowej; 5) Wody rekreacyjne i krajobrazowe. W zakończeniu zwrócono uwagę na niebezpieczeństwo nadmiernej eutrofizacji oraz chemicznych i energetycznych skażeń środowiska wodnego.

Kończącą część sesji plenarnej wypełniło sympozjum poświęcone Benedyktowi

Dybowskiemu. Prof. J. Wengris w referacie pt. „Benedykt Dybowski przyrodnik-humanista” w niezrównany sposób przypomniła piękną sylwetkę współtwórcy limnologii i odkrywcy tajemniczej fauny Bajkału, zaś doc. A. Sikorowa w referacie pt. „Benedykt Dybowski jako limnolog” — stosowane przezeń metody badań. Nowatorstwo podejścia i niektórych rozwiązań badawczych Dybowskiego stawiają go w rzędzie współczesnych mu i późniejszych twórców podstaw limnologii. Na zakończenie wyświetlono film o Dybowskim.

Podczas Zjazdu przedstawiono 239 komunikatów (na poprzednim Zjeździe — 148, a więc zanotować można wzrost o około 60%) w następujących sekcjach (w nawiasach — przewodniczący obrad): 1) Środowisko wodne (doc. S. Wróbel), 2) Morze (prof. F. Pautsch), 3) Flora wodna (doc. J. Siemińska), 4) Fauna wodna (doc. L. Szlauer), 5) Ictiobiologia (doc. P. Wolny), 6) Produktywność wód i bioenergetyka (prof. R. Z. Klekowski), 7) Zanieczyszczenie wód (prof. J. Paluch), 8) Mikrobiologia wód (prof. J. Paluch), 9) Hydrobiologia lekarska (doc. B. Czeżuga) oraz 10) Biochemia hydrobiontów (doc. B. Czeżuga). Z tezami komunikatów mogli zapoznać się uczestnicy Zjazdu dzięki wcześniejszemu wydaniu tomu streszczeń.

Na końcowej sesji plenarnej dokonano podsumowania obrad poszczególnych sekcji. Obrady sekcji „Środowisko wodne” podsumował doc. S. Wróbel. Przedstawiono 23 komunikaty z zakresu fizyki i chemii wód (w tym także wód interstycjalnych) oraz chemizmu osadów dennych. Obserwuje się rozwój badań nad mikroelementami, wolnymi aminokwasami i właściwościami enzymatycznymi osadów, na razie jeszcze nie powiązanych z badaniami produktywności. Odczuwa się brak monograficznego opracowania chemizmu jezior Polski. Należy dążyć do intensyfikacji badań testów biologicznych w wodach zanieczyszczonych. W zakończeniu doc. Wróbel postulował potrzebę starań o dokonanie przekładu na język polski podręcznika analityki chemicznej Goltermana.

Obrady sekcji „Morze” podsumował prof. F. Pautsch. Przedstawiono zaledwie 11 komunikatów, co odzwierciedla nie najlepszą sytuację w zakresie biologicznych badań Bałtyku, które są rozproszone i nie skoordynowane. Do pozytywnych akcentów obrad tej sekcji zaliczył przypomnienie akcji Międzynarodowego Roku Bałtyckiego oraz przedstawienie nowego programu badań oceanograficznych Morskiego Instytutu Rybackiego. Duże nadzieje na poprawę sytuacji w zakresie biologicznych badań Bałtyku wiązać można z utworzeniem wydziału biologii na Uniwersytecie Gdańskim, w którego skład wejdzie Instytut Oceanografii. W zakończeniu prof. Pautsch ostrzegł przed stale wzrastającym zanieczyszczeniem wód Bałtyku.

Obrady sekcji „Flora wodna” podsumowała doc. J. Siemińska. Przedstawiono 33 komunikaty z zakresu morfologii i systematyki, fizjografii, ekologii, socjologii, fizjologii i paleobotaniki. Większość badań dotyczyła glonów, choć obserwuje się wzrost zainteresowania roślinnością wyższą. Przeważały badania jezior, a wyraźnie za mało badań dotyczy rzek. Pozytywnym momentem jest wzrost zainteresowania zbiornikami zaporowymi. W obliczu szybko postępujących zmian w rzekach Polski należy zintensyfikować badania zbiorowisk glonów w tym typie wód. Należałoby również większą uwagę zwrócić na badania torfowisk.

Obrady sekcji „Fauna wodna” podsumował doc. L. Szlauer. Przedstawiono 44 komunikaty z zakresu faunistyki, biologii, fizjologii, rozmieszczenia i dynamiki liczebności oraz paleozoologii. Charakteryzując obszernie kierunki badań światowych w zakresie fauny wodnej wskazał, że dominuje faunistyka (o aspekcie ekologicznym), przy czym bada się obiekty mało znane (np. psammon, fauna interstycjalna). Tendencje te dostrzec można i w naszych badaniach.

Obrady sekcji „Ictiobiologia” podsumował doc. P. Wolny. Przedstawiono 54 komunikaty (była to więc najliczniejsza sekcja Zjazdu). W porównaniu do poprzedniego Zjazdu obserwuje się wzrost liczby opracowań eksperymentalnych. Pozytywnie trzeba ocenić wyraźną kompleksowość badań, czego wyrazem są: a) Badania nad

odżywianiem się ryb w warunkach eksperymentu terenowego w jeziorze Warniak (Instytut Rybactwa Śródlądowego, Instytut Ekologii PAN, Zakład Hydrobiologii Uniwersytetu Warszawskiego); b) Badania ryb w sztucznie podgrzewanych jeziorach konińskich (Instytut Rybactwa Śródlądowego — w ramach RWPG, przy współpracy szeregu placówek); c) Badania nad wpływem ryb roślinożernych na odżywianie się karpia w stawach, uwzględniające analizę wszystkich poziomów troficznych (Zakład Gospodarki Stawowej IRS w Żabieńcu). Obserwuje się próby stosowania nowych technik badawczych (radioizotopy), nasilenie badań nad rozrodem ryb oraz badań fizjograficznych. W zakończeniu podkreślono zbieżność polskich badań z kierunkami dominującymi w nauce światowej, choć są i pewne opóźnienia (np. w dziedzinie genetyki ryb).

Obrady sekcji „Produktywność wód i bioenergetyka” podsumował prof. R. Z. Klekowski. Przedstawiono 25 komunikatów. Referent podkreślił stymulujący wpływ MPB oraz przedstawił rys historyczny badań produkcyjnych w Polsce. Omawiając obrady sekcji wskazał, że brak było prac syntetycznych (przedstawiono je uprzednio na sympozjum IBP/UNESCO w Kazimierzu Dolnym); referowano wyniki aktualnie prowadzonych badań, m. in. nad produkcją pierwotną i wtórną jezior (Instytut Ekologii PAN) oraz nad bilansami energetycznymi gatunków z różnych grup (Zakład Hydrobiologii Eksperymentalnej IBD im. Nenckiego PAN). W zakończeniu podkreślono, że produkcję organiczną w wodach należy zwiększać do rozsądnych granic; głównym źródłem białka zwierzęcego będą i w przyszłości morza, które już dziś dostarczają Polsce 7-krotnie większą biomasę ryb niż wody śródlądowe.

Obrady sekcji „Zanieczyszczenie wód” podsumował prof. J. Paluch. Przedstawiono 34 komunikaty. Przeważały prace informujące o stanie czystości badanych wód, a następnie prace o organizmach w wodach o różnym stopniu zanieczyszczenia oraz prace o toksyczności i jej wpływie na organizmy. Część prac dotyczyła technologii oczyszczania ścieków. W zakończeniu referent postulował m. in. potrzebę zorganizowania sympozjum na temat procesów samooczyszczania i bilansów tlenowych wód zanieczyszczonych, głównie jezior.

W końcowej części sesji plenarnej podsumowano również obrady trzech bardzo nielicznych sekcji Zjazdu: prof. J. Paluch — sekcji „Mikrobiologia wód” (6 komunikatów), a doc. B. Czeczuga — sekcji „Hydrobiologia lekarska” (5 komunikatów) oraz sekcji „Biochemia hydrobiontów” (4 komunikaty). Wydaje się, że nie jest celowe wyróżnianie tego rodzaju sekcji, nie dających reprezentatywnego przeglądu badań w danej dziedzinie.

Zjazd uchwalił następujące wnioski:

1) Uczestnicy VIII Zjazdu Hydrobiologów Polskich, który obradował pod hasłem „Czysta woda środowiskiem życia”, są głęboko zaniepokojeni stale postępującym zanieczyszczeniem naszych wód. W związku z tym:

a) Uczestnicy Zjazdu domagają się rewizji norm zanieczyszczenia wód, które mają obowiązywać od 1971 r. Są one tak wysokie, iż nie tylko nie zmniejszą obecnego stopnia zanieczyszczenia, ale doprowadzą do jego wzrostu;

b) Uczestnicy Zjazdu opowiadają się za utrzymaniem, obok chemicznych, także biologicznych kryteriów oceny stopnia zanieczyszczenia wód;

c) Uczestnicy Zjazdu postulują wzmożenie kontroli stanu czystości wód Bałtyku. Wszelkie prace z tego zakresu winny mieć priorytet w przyjmowaniu do druku, by mogły spełniać rolę ostrzeżeń o wzrastającym niebezpieczeństwie zanieczyszczenia;

2) Uczestnicy Zjazdu opowiadają się za utworzeniem rezerwatu na jeziorze Wigry, bardzo interesującym pod względem przyrodniczym, a nadto trwale zapisanym w historii hydrobiologii polskiej. Plany spiętrzenia wód w tym rejonie, nawet nieznacznego, niosą ze sobą groźbę nieodwracalnych zmian w samym jeziorze oraz likwidacji unikalnych sucharów w jego sąsiedztwie;

3) Uczestnicy Zjazdu postulują wznowienie drukiem pamiątek Benedykta

Dybowskiemu, aby przybliżyć do społeczeństwa piękną sylwetkę wielkiego patrioty i humanisty, współtwórcy limnologii i odkrywcy tajemniczej fauny Bajkału.

W ramach Zjazdu odbyło się Walne Zebranie Polskiego Towarzystwa Hydrobiologicznego, na którym dokonano wyboru nowych władz. Skład Prezydium Zarządu Głównego przedstawia się obecnie następująco: prof. P. Olszewski — prezes, doc. P. Wolny — wiceprezes, dr E. Pieczyńska — sekretarz, dr E. Grygierek — skarbnik, dr A. Hillbricht-Ilkowska, prof. R. Z. Klekowski, doc. Z. Mikulski i dr E. Pieczyński — członkowie.

Zorganizowano też 3 interesujące wycieczki naukowo-turystyczne: do Białowieży (zwiedzanie zakładów naukowych, muzeum, parku narodowego, rezerwatu żubrów i tarpanów), na jeziora augustowsko-suwańskie (zwiedzanie rezerwatu łabędzi na jeziorze Kolno, rejs statkiem przez jeziora: Necko, Rospuda, Białe i Studzieniczne, zwiedzanie jeziora Wigry) oraz nad jezioro Hańcza. Frekwencja na wycieczkach była bardzo wysoka. Wydaje się, że za mało uwagi poświęcono naukowej stronie wycieczek.

Warto odnotować, że o Zjeździe informowało radio, telewizja i prasa centralna; obszernie relacje z przebiegu obrad zamieszczała „Gazeta białostocka”.

Na Zjeździe w Białymstoku zgłoszono szereg wniosków dotyczących organizacji przyszłych zjazdów. Zarząd Główny PTH z pewnością szczegółowo je rozpatrzy. Już teraz można jednak stwierdzić, że konieczne są takie zmiany, które by umożliwiły szerszą dyskusję. Szkoda, że wobec małej liczby zgłoszeń trzeba było zrezygnować z tzw. ekspozycji (dyskusja zainteresowanych osób przy prezentowanych przez autora wykresach, tabelach czy zdjęciach), interesującej i z pewnością efektywnej formy prezentowania prac.

Ogromny ciężar organizacji Zjazdu spoczywał na szczupłym gronie członków Oddziału PTH w Białymstoku, skupionym wokół kierowanego przez doc. Czeczugę Zakładu Biologii Akademii Medycznej. Za wzorowe przeprowadzenie tej trudnej imprezy i stworzenie miłej atmosfery należą się im wszystkim nasze gorące podziękowania.

E. Pieczyński